

Б. І. КАНЦЕЛЯРУК
ЧИ ДОБРЕ «МАТИ МІСЦЕ»?
(Про культуру мови перекладу)

При перекладі текстів суспільно-політичної літератури з російської мови на українську виникає чимало труднощів як загального, сказати б, перекладацького, так і часткового характеру. Останні зумовлені тим, що перекладач, прагнучи якнайкраще і вичерпніше передати найтонші смислові відтінки оригіналу, водночас намагається якомога менше (або й зовсім) не відступати від нього і стилістично, і синтаксично, і морфологічно. А це приховує в собі небезпеку буквалізму і копіювання.

Буквалістський підхід до перекладу стійкого російського фразеологічного звороту *иметь место* у певному контексті: «наряду с достижениями имеют место и существенные недостатки» призводить до беззастережного вживання відповідного українського звороту *мати місце* («поряд з досягненнями мають місце й істотні недоліки»), який уживається в українських оригінальних текстах значно рідше. Такий «переклад» є явним ігноруванням рекомендацій словників (див. РУС, 1968, т. 1, с. 668; Олійник І. С, Сидоренко М. М. «Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник». К., 1978, с. 307), до реестру яких входить згадане словосполучення з кількома варіантами перекладу, в тому числі звичайно і з відповідником *мати місце*, але на останньому місці! Зворот *иметь место* найчастіше треба перекладати за допомогою дієслова *бути*: «поряд з досягненнями є й істотні недоліки». Але іноді взагалі можна обійтися без цього словосполучення і в російській, і в українській мовах. Пор.: «Такое положение (имеет место) и на этом комбинате» — «Таке становище (має місце) і на цьому комбінаті».

Зворот *мати місце* настільки вкоренився і поширився, що інколи виступає там, де в російській мові вживається дієслово *имеется*, яке в українській мові має тільки один еквівалент є. Наприклад, словосполучення «в работе комитета имеются некоторые успехи» нерідко перекладається: «у роботі комітету мають місце деякі успіхи».

Сліпого копіювання оригіналу, буквалістського перекладу слід уникати, звичайно, і в інших випадках. Словосполучення *до конца покончить с вредной практикой* часто перекладається *до кінця покінчити із шкідливою практикою*, хоча лише переклад *покласти край шкідливій практиці* відповідатиме законам слововживання української мови.

Аналогічні помилки трапляються при перекладі ще й таких російських фразеологічних зворотів, як *в порядке (в природе) вещей, в порядке (в виде) исключения — в порядке речей, в порядке винятковости*, тоді як треба — *звичайна (природна) річ, як виняток, винятково*. Іноді помилковий переклад є наслідком плутання категорій однини і множини в російській та українській мовах. Так, словосполучення *предоставит на эти цели, нанести тяжелый урон* перекладаються *надати на ці цілі, завдати тяжку втрату (шкоду)* замість *надати для цієї мети (для цього), завдати (учинити) тяжких втрат (збитків)*.

Окремо розглянемо переклад прийменника **по**. Діапазон уживання його в російській мові широкий, що вимагає вдумливого підходу і правильного з'ясування його функцій у кожному окремому випадку. У російській мові прийменник **по** вживається з давальним або знахідним відмінком і має чимало інших українських прийменникових відповідників (**в, для, до, з, за, із, на, після, у, через, щодо**), перекладається конструкціями без прийменників (*совет по туризму — рада туризму, русский по происхождению — росіянин (за) походженням, росіянин з походження*). Незважаючи на це, перекладачі часто вдаються до калькування конструкцій, що призводить не тільки до неточностей у перекладі, а й збіднює мову, порушує її норми. Наприклад, у суспільно-політичних текстах поширені такі словосполучення: *принять меры по улучшению (по оживлению, по снабжению)*, які найчастіше перекладаються *вжити заходів по поліпшенню (по пожвавленню, по постачанню)*. Уникнути такого елементарного порушення вимог орфоепії допоможуть прийменники **для, щодо**: *вжити заходів щодо (для) поліпшення, щодо (для) пожвавлення,*

щодо (для) постачання. При перекладі словосполучення делать выводы по этому вопросу можна зустріти різні, проте не зовсім точні варіанти: робити висновки по цьому питанню, робити висновки в (у) цьому питанні та ін. Тим часом найбільш точний лексичний еквівалент саме для цього випадку пропонує РУС 1968 р. (т. 2, с. 472) — робити висновки з цього питання.

Ми торкнулися лише кількох найхарактерніших хиб перекладу суспільно-політичних текстів. Поганий переклад з російської мови на українську найчастіше свідчить про невміння перекладача підібрати найточніші лексичні відповідники, правильно відтворити засобами української мови фразеологізми, синтаксичні конструкції. А переклад у галузі публіцистики, мови масово-політичної і ділової інформації — така ж відповідальна справа, як і художній переклад.